

A halak téli álma

A halak életfunkcióinak intenzitása, táplálékfelvételük gyakorisága nagyban függ a víz hőmérsékletétől és az azzal arányosan változó oldott oxigén koncentrációjától. A tél közeledtével, a fokozatosan csökkenő hőmérséklettel, a növekvő oxigénnel, az uszonyosok anyagcsere folyamatait generáló enzimek aktivitása lassul, ezért az egyedek súlya nem gyarapszik tovább. Csupán a légzéshez, szerveik működéséhez szükséges energiára van szükségük, amit fajtól függően leginkább az ősz folyamán felhalmozott tartalék zsírkészletük feléléséből fedeznek. Ha a tartalékuk hiányos, nyugtalanul telelnek, tavaszra legyengülhetnek, védekezőképességük zavart szenvedhet. Ahogy hűl a tó vize, a halak a melegebb, mélyebb vízrétegekbe húzódnak. Oda, ahol a víz hőmérséklete egész télen szinte állandó, és a ragadozók megjelenésére is kicsi az esély. Ilyenek például a hajóállomások kotort öblei, a hajózó útvonalak marásai, és a tó számtalan pontján természetes úton kialakult úgynevezett kutak.

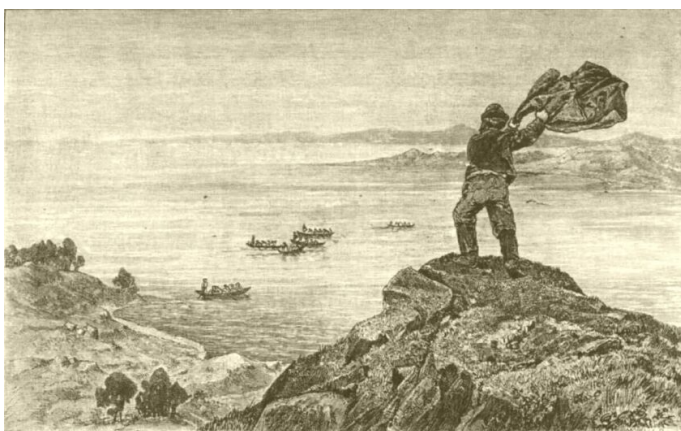
Balatoni „hering”

Régészeti leletek szerint a halászat ősi mesterség Tihany környékén. Első írásos említése 1055-ből, a Tihanyi Apátság Alapítóleveléből való, melyben I. András királyunk tíz halászó háznéről rendelkezett.

Az elmúlt századokban a hagyományos halászat mellett igazi tihanyi specialitássá vált a garda vagy ahogy fogási módszere után errefelé mondják, a „látott hal” lehalászása. Egyfelől ennek a fajnak más vizeinkben nincs az ittenihez hasonló populációja, másfelől csak itt található az a vízközeli dombok, hegyek, ahonnan tiszta időben jól látható, ahogyan késő ősszel, a hidegebb idő beálltával a garda hatalmas csapatokba verődve vándorol és éppen

úgy elszínezi a vizet, mintha felhő vetné rá árnyékát. Ezidőtájt több halászcsapat tevékenykedett, ők úgynevezett „bokrokot” alkottak.

Hermann Ottó: A magyar halászat könyve című munkájában így ír Tihany ősi halászáletéről, a garda hagyományos halászatáról. „...Szent Márton napja körül az idő már késő ősze jár. A fák lombja, elsárgulva, rég lehullott s a Balaton szabadon vágató, borzongósan hideg szele a tihanyi fokon végig söpörve, fölkapja azt a lombot, megkavarja a nagy ürben, azután - mintha únná a játékot - kiereszti. A lomb elül a habok taraján, mint a feliasztott seregélymadár kóválygó csapata az ingó nádas sűrűjében... A Balaton heringhala, a garda, az ezüstösök között a legragyogóbb s alak szerint a legföltünőbb - alakjáról a Tisza kardkeszege, a Bodrogrköz kaszakeszege - óriási seregekbe verődik s valami titokzatos nyüzsgést, vándorlást végez; épen mint az occeán heringje. E haltömegek ekkor oszlopszerűen töltik be a víz egész mélységét, a fenéktől a színig; néha annyira, hogy a legfelsőbb réteg viczkáندozásától burványt vet a tó színe. Természetes, hogy a merre ez a haltömeg mozog, megváltozik tőle a víz színe, csillogása is; az a pont, a hol a halsereg van, sötét, sajátságosan biborbarnás színt öltve, kivált csöndes időben s magasabb helyről már messziről látható... A hét halászbokor hét hegyenjárót állít ki, mert hét csúcs a haltekintő; a nyolczadik csúcsot hol az egyik, hol a másik hegyenjáró hágja meg - úgy változatosság kedvéért... Ezek a hegyenjárók egytől egyig tapasztalt, kipróbált, éleslátású s a tó tükrét színe, csillogása, hináros helyei szerint bámulatos pontossággal ismerő halászok, a kik még az arányoknak távolság szerint való apadását is pontosan meg tudják itélni, a mi a látott hal elfogásánál igen lényeges föltétel. Most már visszatérhetünk a veszteglő bokrokhoz s őrszemeikhez. Az Akasztón levő hegyenjáró halat lát. Teli torokból s avval a bizonyos vontatottsággal, a mely a szónak nagy távolságra való megérthetőségét biztosítja, lekiált a bokrok felé: „Háájóóráá!!” Hogy a jeladás arra az esetre is biztosítva legyen, ha a hang nem érné el az őrszem fülét: lekapja subáját, botjára tűzi s magasra emeli.

Az őrszem erre a bokrok felé kiált, ezek pedig talpon teremve hajóikra rohannak. Az evezők

húzópántja egy pillanat alatt a vonószegbe van akasztva, s nyolcz evező tolla belevág a vízbe. A hálóvető legény most a macska mellett áll; a kormányos, háttal a hajó orra felé, megszorítja a kormány kacscsát s szemét a hegyenjáróra szegezve, lesi annak minden mozdulatát, mert a mozdulatok jelek s a hajót ezek szerint kell kormányoznia. A látott halnak se törvénye, se szabálya: ki tudja honnan jön, vagy merre tart; ma itt, holnap ott mutatkozik, azért "szabad a vásár". A jelre mind a hét hajó kirohan; a legénység a rugófába veti meg a lábát s szakadásig megfeszített karral, derékkal evez; ilyenkor vége a barátságoknak: a létért való küzdelem kiszólítja az irigységet, az indulatosságot is, s ha roham közben két hajó elállja egymásnak az útját, vagy épen összeakad, van káromkodás, sőt néha döngetés is bőviben... Egy-egy sikerült fogás 150-200 tarisznyát is hoz, tehát száz mázsa halat is vet ki a szárazra. Természetes, hogy a hegyenjárót a helység született és fáradhatatlan őrszeme: a gyereksereg is észreveszi s szemmel tartja; s még természetesebb, hogy a mint a hegyenjáró subáját lekapja s botra tűzi, a látott hal hire a szó azon értelmében szétfut Tihany utcáin s be a házakba. Ilyenkor csak a lábáról leesett beteg, agg vagy nyomorék marad veszteg, a többi népség minden kigondolható edényt fölkapva, leszalad a partra, mert az ősi szokás úgy tartja, hogy a halhelyen még a vizen összeakadt komák is megbékülnek s az egész halászság igaz magyar bőkezűséget gyakorol a "jut is, marad is" elve szerint. Megtöltik a gazda tarisznyáját, a gazdasszony kötényét, köcsögét; minden gyerek ihanyra fűzhet egy pár gardát; jut a Szántódra átkelő utasnak, a cserkésző cigánynak s ha valami kuvasz tévedt oda, vetnek még annak is s csak ekkor osztozkodik a szerencsés bokor, természetesen ős Tihany régi mértéke szerint, mely nem font, se kilo, se mázsa, hanem az egy rőf vászonból készült halász tarisznya, mely arról is nevezetes, a mint már említve volt, hogy a gazdasszony azt a rőföt nem is rőfön, hanem a karján és a mellén méri ki. A midőn a garda így beütött, az egész környék vele él s a hal, noha szálkás, balatoni módon elkészítve, kitűnő, jóízű eledel. A készítése módja a következő: Letisztítják a hal héjját, a halat megforgatják lisztben, kevés zsírra vetik és jó ropogósra, majdnem szárazra, kirántják. Így elkészítve, az ember ujjaival foghatja a halat, kényelmesen kiszedheti a nagyobb szálkáit s bátran költheti el, a törékenynyé vált apróbb szálkával együtt... Ha valami, úgy a "látott halra" való halászat avatja a Balatont "magyar tengerré", mert a halászat e módja szakasztott mása az észak tengerein folyó heringhalászatnak, avval az egy különbséggel, hogy a mig a heringhalász csülkőkön magasra hágva lesi a halak seregeit, a tihanyi hegyenjáró őrhelyét a föld izzó keblének lehellete hányta föl kellő magasságra; hegyet készített a lába alá... "

A garda volt a tihanyiak „kenyérhala”, az a cserealap, amit a helyi asszonyok a környező falvakba vittek, hogy lisztre, gabonára cseréljék. A hal egy részét a halkereskedők, azaz a „fiserek”- szállították el a közeli piacokra, vendéglőkbe. Ami maradt, a szűkösebb napokra gondolva fölfüstölték vagy zsinigre akasztva kiszárították.

Gardália

A garda elválaszthatatlanul kötődik Tihanyhoz, s bár már csak az emléke él az egykori gardázásnak, maga a hal bekerült a település címerébe is. 2002-ben néhány tihanyi vállalkozó, Punk Ferenc csárdagazda vezetésével úgy gondolta, felelevenítik a gardahalászatnak azt az évszázados hagyományát, aminek csak itt vannak gyökerei. Így született meg a I. Tihanyi Gardafesztivál, a Gardália. Akkor még nem sejtették, hogy az azóta minden év novemberének elején megrendezett fesztivál mára Tihany leglátogatottabb, a Balaton-felvidék egyik legnagyobb szezonzáró eseménye lesz.

Reggel sétahajózás indul a Tihanyi Kúthoz, a garda „vermelőhelyéhez”. Megkezdődik a garda lehalászása, majd a zsákmányt a hajóállomáson fogadják. Innen indul a menet a Bencés Apátságához, ahol megáldják a halat és az újbort, miközben felvonulnak az ország minden tájáról a borlovagok.